

POSTANOWIENIE

9 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Władysław Pawlak

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 9 stycznia 2025 r. w Warszawie
zażalenia Skarbu Państwa - Starosty [...]
na wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu
z 19 sierpnia 2024 r., I ACa 2115/23,
w sprawie z powództwa P. Ć.
przeciwko Skarbowi Państwa - Staroście [...]
o nakazanie ewentualnie o zapłatę,

**oddala zażalenie i pozostawia rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym
postępowanie w sprawie.**

ł.n

UZASADNIENIE

Powódka P. Ć. domagała się nakazania pozwanemu Skarbowi Państwa – Staroście [...] przeniesienia na nią własności nieruchomości położonej w B, objętej księgą wieczystą [...], ewentualnie zasądzenia od pozwanego na jej rzecz, tytułem odszkodowania, kwoty 1 761 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu.

W uzasadnieniu wskazała, że była udziałowcem spółki z o.o. P. w B., ale wobec braku przerejestrowania do 31 grudnia 2015 r. z Rejestru Handlowego do Krajowego Rejestru Sądowego, spółka ta została wykreślona z rejestru sądowego,

zaś jej mienie przejął nieodpłatnie Skarb Państwa na podstawie art. 9 ust. 2b ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (dalej: „p.w.u.k.r.s.”), którego niekonstytucyjność została stwierdzona wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 11 grudnia 2019 r., P 13/18.

W odpowiedzi na pozew pozwany wniósł o oddalenie powództwa w całości, a także o oznaczenie - obok Starosty - Ministra Sprawiedliwości jako właściwą państwową jednostkę organizacyjną Skarbu Państwa, z działalnością której wiąże się dochodzone w sprawie, jako ewentualne, roszczenie odszkodowawcze.

Wyrokiem z 18 kwietnia 2023 r. Sąd Okręgowy w Świdnicy oddalił powództwo w całości. W odniesieniu do roszczenia głównego Sąd zwrócił uwagę, że w świetle powołanego wyroku Trybunału Konstytucyjnego wspólnikom spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, której majątek przejął Skarb Państwa na podstawie, sprzecznej z Konstytucją RP, art. 9 ust. 2b p.w.u.k.r.s., przysługuje wyłącznie żądanie zapłaty odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez wydanie aktu normatywnego, w trybie art. 417¹ § 1 k.c.

Jeśli natomiast chodzi o żądanie ewentualne, to w ocenie Sądu pierwszej instancji państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością wiąże się to roszczenie, pozostaje Ministerstwo Sprawiedliwości, a zatem koniecznym jest oznaczenie Ministra Sprawiedliwości jako wyłącznie właściwego reprezentanta Skarbu Państwa o zapłatę odszkodowania z tytułu deliktu legislacyjnego, z jednoczesnym zwolnieniem z udziału w sprawie w zakresie tego roszczenia Starosty [...]. Wobec tego różne jednostki organizacyjne Skarbu Państwa są właściwe dla dwóch wykluczających się roszczeń powódki (w przypadku roszczenia głównego - Starosta [...], zaś w zakresie roszczenia ewentualnego Minister Sprawiedliwości). Jedynym ograniczeniem dopuszczalności zgłoszenia żądań ewentualnych jest konieczność spełnienia warunków określonych w art. 191 k.p.c., w szczególności obydwa roszczenia powinny być dochodzone w stosunku do tego samego pozwanego. W niniejszej sprawie powództwo główne powinno być skierowane przeciwko innemu podmiotowi niż powództwo ewentualne, a nadto dochodzone roszczenia są różnego rodzaju. Dlatego żądanie ewentualne podlegało co do zasady oddaleniu.

Powódka zaskarżyła powyższy wyrok w części oddalającej roszczenie ewentualne o zapłatę.

Wyrokiem z 19 sierpnia 2024 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania apelacyjnego. Zdaniem Sądu *ad quem* stanowisko Sądu Okręgowego o braku legitymacji procesowej biernej jest błędne, ponieważ w sprawie stroną pozwaną jest Skarb Państwa i to niezależnie od tego, czy będzie on reprezentowany przez jednostkę organizacyjną w osobie Starosty [...] czy też Ministra Sprawiedliwości. Powołując się na treść art. 67 § 2 k.p.c. i art. 33 k.c. oraz wybrane judykaty wyjaśnił, że w sprawie, w której stroną jest Skarb Państwa zachodzi konieczność ustalenia właściwej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, zaś w przypadku wadliwego jej oznaczenia sąd powinien ustalić właściwą jednostkę organizacyjną uprawnioną do reprezentowania Skarbu Państwa. Wobec tego w sytuacji, gdy strona, pozywając Skarb Państwa, wadliwie określa państwową jednostkę organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, a w sprawie powinna występować inna jednostka organizacyjna, uzupełnienie braku w zakresie prawidłowego określenia strony pozwanej powinno nastąpić na płaszczyźnie właściwej reprezentacji, przy czym sąd powinien z urzędu czuwać nad tym, aby Skarb Państwa był w postępowaniu sądowym reprezentowany w sposób prawidłowy i dlatego ma obowiązek postanowieniem wezwać do procesu właściwą państwową jednostkę organizacyjną obok lub w miejsce dotychczasowej.

Według Sądu odwoławczego postępowanie przed Sądem pierwszej instancji w zakresie roszczenia ewentualnego i jego rozstrzygnięcie jest dotknięte nieważnością, gdyż powinno być prowadzone z udziałem Ministra Sprawiedliwości jako właściwej państwowej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa. Prawidłowe oznaczenie jednostki organizacyjnej uprawnionej do podejmowania czynności procesowych za Skarb Państwa w rozumieniu art. 67 § 2 k.p.c. powinno wiązać się z doręczeniem jej odpisu pozwu oraz pism procesowych przedstawiających podstawę faktyczną i prawną roszczenia, tak aby przy zachowaniu zasady równości stron możliwe było podjęcie obrony przez Skarb Państwa, tym razem reprezentowany przez właściwą jednostkę organizacyjną.

W zażaleniu pozwany Skarb Państwa - Starosta [...] zaskarżając wyrok Sądu drugiej instancji w całości wniósł o jego uchylenie i zasądzenie od powódki na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej RP kosztów postępowania zażaleniowego. Zarzucił naruszenie art. 386 § 2 k.p.c. przez jego zastosowanie, w sytuacji gdy w sprawie nie doszło do nieważności postępowania spowodowanej brakiem oznaczenia przez Sąd Okręgowy Ministra Sprawiedliwości, jako jednej z jednostek Skarbu Państwa, z którą powódka wiązała rzekomą odpowiedzialność, tym bardziej że od początku procesu powódka formułowała obydwa roszczenia względem Skarbu Państwa - Starosty [...] i nie sposób uznać, że Sąd Okręgowy zobowiązany był oznaczyć także Ministra Sprawiedliwości jako jednostkę Skarbu Państwa, a w konsekwencji nie doszło też do pozbawienia Skarbu Państwa możliwości obrony swoich praw.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszym rzędzie należy wyjaśnić, że w kontekście zakresu zaskarżenia wskazanego w apelacji powódki (k. 228) oraz motywów zaskarżonego wyroku, przedmiotem kasatoryjnego rozstrzygnięcia Sadu drugiej instancji jest wyrok Sądu Okręgowego w Świdnicy w części oddalającej powództwo w zakresie orzeczenia o żądaniu ewentualnym oraz rozstrzygającej o kosztach procesu.

Sąd drugiej instancji błędnie uznał, że wyrok Sądu pierwszej instancji w odniesieniu do żądania ewentualnego zapadł w warunkach nieważności i w konsekwencji powołał nieprawidłową podstawę kasatoryjnego wyroku (tj. art. 386 § 2 k.p.c., w dodatku bez zniesienia postępowania w tym zakresie). W orzecznictwie, na gruncie art. 379 pkt 5 k.p.c., zostało już wyjaśnione, że pozbawienie możliwości obrony swych praw zachodzi, jeżeli z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, których nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji, strona nie mogła, wbrew swej woli, brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2020 r., I PK 249/18, nie publ i przywołane w uzasadnieniu orzecznictwo). Tymczasem w sprawie niezależnie od tego, jaka jednostka organizacyjna Skarbu Państwa jest właściwa do jego

reprezentacji, stroną pozwaną jest Skarb Państwa. Brak udziału w sprawie przeciwko Skarbowi Państwa właściwej państwowej jednostki organizacyjnej jest kwalifikowane jako naruszenie prawa procesowego, które miało wpływ na wynik sprawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 1999 r., III CKN 1239/98, z 24 marca 2011 r., I CSK 438/10 i z 28 marca 2017 r., II CSK 320/17).

W takiej jednak sytuacji zaskarżony wyrok pomimo błędnej podstawy prawnej odpowiada prawu (art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.), gdyż opisaną wadliwość kontestowanego w apelacji wyroku Sądu Okręgowego należy identyfikować z nierozpoznanie istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. Do istoty rozstrzygnięcia w sprawie przeciwko Skarbowi Państwa należy bowiem określenie właściwej państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie.

Co do zasady w razie skierowania powództwa przeciwko Skarbowi Państwa, na powodzie spoczywa również obowiązek oznaczenia właściwej państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, ale oznaczenie takie przez powoda nie jest wiążące, zaś nieprawidłowość oznaczenia właściwej państwowej jednostki organizacyjnej sąd może stwierdzić z urzędu bądź na skutek zarzutu wezwania do udziału w sprawie właściwej jednostki organizacyjnej.

W postępowaniu wywołanym zażaleniem strony, skierowanym na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. przeciwko uchyleniu przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, ocenie podlega jedynie prawidłowość zakwalifikowania przez sąd odwoławczy określonej sytuacji procesowej jako odpowiadającej powołanej przez ten sąd podstawie orzeczenia kasatoryjnego. Ocena ta nie obejmuje natomiast zarówno merytorycznego stanowiska prawnego sądu drugiej instancji, jak i prawidłowości zastosowania przepisów prawa procesowego, które nie odnoszą się do kwalifikacji powstałej sytuacji procesowej w kontekście przesłanek z art. 386 § 4 k.p.c. Wobec tego w ramach niniejszego postępowania Sąd Najwyższy nie przesądza, czy wskazana przez Sąd odwoławczy jednostka organizacyjna Skarbu Państwa w odniesieniu do żądania ewentualnego jest właściwa.

W ramach kognicji wyznaczonej art. 394¹ § 1¹ k.p.c. Sąd Najwyższy sprawdza jedynie, czy rzeczywiście doszło do nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy, albo czy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2013 r., II CZ 79/13, niepubl., z dnia 24 stycznia 2014 r., V CZ 87/13, niepubl., z dnia 22 lipca 2015 r. I UZ 6/15, niepubl.). Pojęcie nierozpoznania istoty sprawy interpretowane jest jako wadliwość rozstrzygnięcia, polegająca na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź na zaniechaniu zbadania przez ten Sąd materialnej podstawy żądania albo oceny merytorycznych zarzutów strony przy bezpodstawnym przyjęciu, że istnieje przesłanka materialno-prawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999 nr 1, poz. 22; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36 oraz z dnia 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009, nr 1-2, poz. 2).

Uchylenie wyroku z powodu nierozpoznania istoty sprawy będzie zatem uzasadnione między innymi wtedy, gdy sąd pierwszej instancji nie zbada podstaw pozwu, nie przeprowadzi w tym zakresie postępowania dowodowego i nie dokona oceny materialno-prawnych przesłanek żądania w ustalonym stanie faktycznym.

Sąd pierwszej instancji w zakresie roszczenia ewentualnego nie rozpoznał istoty sprawy w przedstawionym wyżej rozumieniu, skoro oddalił powództwo w tym zakresie ze względu na brak legitymacji procesowej biernej, w sytuacji gdy powinien był z urzędu wezwać do udziału w sprawie właściwą państwową jednostkę organizacyjną Skarbu Państwa, tym bardziej, że w tej materii został zgłoszony przez pozwanego stosowny wniosek.

Oczywiście może się zdarzyć, że strona powodowa - reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika - w odpowiedzi na zarzut pozwanego Skarbu Państwa, że dochodzone roszczenie wiąże się z działalnością innej niż wskazana w pozwie państwową jednostką organizacyjną, złoży wyraźne oświadczenie, iż nie zgadza się na wezwanie takiej jednostki po stronie Skarbu Państwa, gdyż - jej

zdaniem - nie jest ona właściwa. Wówczas istnieje podstawa do umorzenia postępowania w sprawie na podstawie art. 355 k.p.c., bowiem z jednej strony postępowanie przeciwko Skarbowi Państwa nie może się toczyć, gdyż wskazana w pozwie państwowa jednostka organizacyjna nie jest właściwa, zaś z drugiej strony, sąd nie może wbrew wyraźnej woli powoda (art. 321 k.p.c.) i po jego pouczeniu przez sąd (w trybie art. 5 k.p.c.) co skutków prawnych na gruncie art. 67 § 2 k.p.c., prowadzić postępowania z udziałem państwowej jednostki organizacyjnej wskazanej w pozwie. W takim przypadku prawidłowość oznaczenia państwowej jednostki organizacyjnej może być kwestionowana przez stronę powodową w zażaleniu na postanowienie o umorzeniu postępowanie.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c., a rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego pozostawił, zgodnie z art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 394¹ § 3 k.p.c., sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

[P.G.]

[a.ł]